

La República en temps de monarquia

Diverses localitats dels Països Catalans han commemorat durant el mes d'abril el 71è aniversari de la República.

“**E**stic convençut d'una fi certa, nugat de peus i mans davant per davant a un escamot d'hommes que dispararan cada u al seu fitó. Moltes nits m'imagino aquesta fi al camp de tir de Paterna.” Eren les paraules de l'escriptor Gonçal Castelló, cap de l'estat major de la 54a Divisió de l'Exèrcit de la República, escrites en captiveri al seu magnífic *Sumaríssim d'urgència*. Però podrien ser també les paraules —i era ben bé la por— de milers de presoners republicans que van haver de patir la repressió franquista després que la guerra entre els defensors de la legalitat democràtica i l'exèrcit rebel acabara amb la victòria del general Franco i la instauració d'un règim totalitari d'inequívoc signe feixista.

Gonçal Castelló no va morir, per sort. Però sí que ho van fer milers i milers d'hommes i dones, entre excombatents i civils, a mans dels marmessors invictes de la guerra. Amb l'arribada del franquisme es posava fi, de fet, a una etapa que, tot i les mancances i els errors comesos, havia obert les portes de l'autogovern a les nacionalitats minoritàries, i del progrés al conjunt de l'estat. Una etapa prodigiosa regentada per un govern i per una forma d'estat, els de la Segona República, que van aconseguir quotes de democratització, de desenvolupament de l'educació i de la cultura i d'afirmació del poder de l'estat per sobre de l'exèrcit i de l'església inimaginables. El corró del franquisme, però, va aconseguir esborrar gairebé del tot la petjada d'il·lusió democràtica que havia deixat el període republicà, i tota una societat es va veure doblegada per un poder “feixitzant”, arbitrari i absolutista, en què la malfiança, i de vegades també l'estultícia, es van ensenyorir de tots els àmbits de la vida pública.

Aquest mes d'abril s'han celebrat tot d'actes per commemorar el 71è aniversari de la proclamació de la República. Uns actes, cal dir-ho, que d'uns anys ençà tenen un component reivindicatiu cada vegada més desinhibit. A Barcelona, el consell nacional d'Esquerra Republicana de Catalunya proclamà, precisament el 14 d'abril, Josep-Lluís Carod-Rovira candidat a la presidència de la Generalitat catalana per a l'any 2003. I a València, la Plataforma 14 d'abril per la Tercera República va organitzar una sèrie d'activitats l'objectiu principal de les quals va ser el qüestionament i la revisió de l'actual marc jurídic estatal. En una de les taules rodones organitzades per aquest col·lectiu, el periodista i escriptor Enrique Cerdán Tato va manifestar que “ser demòcrates en una monarquia és no exercir tots els drets”. I va reblar el clau de la seua intervenció dient que “mentre hi haja monarquia, no tindrem democràcia plena”.

Però els actes commemoratius han tingut ressò també a altres ciutats i pobles d'arreu dels Països Catalans. Arbúcies, a la comarca de la Selva, i Gandia, a la Safor, són dos exemples il·lustratius de l'esperit bel·ligerant i extremadament crític que han adquirit progressivament aquesta mena d'actes. Arbúcies ha estat l'escenari de les Jornades de Memòria i Lluita. Unes jornades que, sota el lema “Sense memòria no hi ha identitat, sense justícia no hi ha democràcia”, van consistir en la presentació de llibres, xerrades, col·loquis, concerts populars i la celebració, el 14 d'abril, d'un ple municipal extraordinari en memòria dels republicans represaliats d'Arbúcies. Els acords a què van arribar per unanimitat les diverses forces polítiques d'aquest poble van insistir a reivindicar la recuperació de la memòria històrica com a con-

Dones soldats republicanes al front, setembre del 1936.

El 14 d'abril, la "nena bonica"

Feia dos dies s'havien celebrat eleccions municipals, que aparentment no havien de tenir gaire transcendència, però tothom sabia que la monarquia es tornava a jugar, per segona vegada en menys d'un segle, la seva existència. Des que el gener del 1930 el dictador Primo de Rivera havia presentat la seva dimissió i havia fugit cap a França, després de més de sis anys de mantenir un ferri règim dictatorial, la monarquia d'Alfons XIII maldava per retornar a la normalitat constitucional com a única possibilitat de supervivència. Però en el decurs de l'any 1930 es va fer evident que sectors molt importants del país s'havien desentès d'aquesta possibilitat. El compromís i les complicitats d'Alfons XIII amb la dictadura havien estat tan evidents que la reorganització popular que es va anar operant a partir de gener del 1930 apuntava cap a la superació del règim monàrquic. El Pacte de Sant Sebastià, signat l'estiu d'aquell any per organitzacions republicanes i socialistes espanyoles i pels nacionalistes catalans i gallecs, deixava ben clar quin era l'objectiu de les conspiracions. I la fracassada insurrecció republicana de Jaca, del desembre del 1930, evidenciava fins on es disposaven a arribar els republicans.

Però, a la fi, la via fou pacífica: les eleccions municipals del 12 d'abril del 1931 van acabar tenint una funció de plebiscit, i quan dos dies després hom va conèixer que a les grans ciutats de l'estat havien triomfat les candidatures republicanes, la monarquia, un règim que als ulls de la majoria del país apareixia com a caduc i obsolet, passava a millor vida. A Eibar, en primer lloc, i posteriorment a la majoria de ciutats espanyoles, es començava a proclamar la República —que durant tants anys havia estat simbolitzada per aquella "*niña bonita*", vestida amb gorra frígia, i símbol de justícia, de progrés i de modernitat—. A Barcelona, Francesc Macià havia proclamat la República Catalana. De cop, a la impensada, tots els carrers, totes les places de les ciutats i pobles de la pell

de brau es van vestir de festa. L'eufòria popular va ser indescriptible. Tots els testimonis coincideixen a assenyalar que l'esclat espontani i multitudinari de joia i alegria només contrastava amb el desànim, l'isolament i la desmoralització del rei i els pocs fidels que el van seguir a l'exili.

D'aquesta manera, s'obria un nou període en la història d'Espanya i dels Països Catalans, plegat de reptes i requeriments i de no poques esperances. La República havia de resoldre problemes històrics i reivindicacions populars de més de cent anys d'existència. Havia de modernitzar el país, havia de transformar de soca-rel la seva estructura agrària, i satisfer així les demandes de terra dels camperols, havia de capgirar les estructures de l'estat, parant esment a les

**“La monarquia
és vista com
una institució
arcaica
i ‘demodée’”**

reivindicacions dels nacionalismes, separar l'Església de l'estat i col·locar l'exèrcit sota el control del poder polític. Havia d'acabar amb els dèficits escolars i amb les vergonyosament altes xifres d'analfabetisme existent. Aquests eren uns quants dels reptes presents. I, al cap i a la fi, la "nena bonica" no va acabar de sortir-se'n. Li va mancar audàcia, i a vegades també la suficient voluntat, en l'acció republicana; i en la mesura en què els problemes no es resolien, les classes populars i el moviment obrer van radicalitzar les seves posicions, mentre les classes dominants, que no acceptaven renunciar als seus privilegis històrics, recorrien de bell nou a l'exèrcit i ara també al suport del feixismes internacionals per acabar, amb violència,

mort i guerra, amb l'experiència més festiva i culturalment més rica de la nostra història contemporània.

A desgrat de tot, l'experiència havia estat més llarga i gratificant que la de la Primera República de l'any 1873, i el seu record en la consciència col·lectiva del poble molt més gratificant. Els vuit anys de vida efectiva que va tenir, inclosos els tres anys de guerra, les experiències revolucionàries que es van portar a terme durant els primers mesos de l'esclat bèl·lic, la immensa tasca cultural i educativa que va dur a terme, i, després, l'enorme retrocés històric que representà el 1939, amb la imposició de la dictadura franquista, havien de tenir una presència clau en l'imaginari col·lectiu.

Potser per aquesta raó, cada 14 d'abril hom recorda una efemèride que, amb el pas del temps, agafa més significació. Potser perquè, més enllà de la nostàlgia, són molts els que recorden que la monarquia actual és hereva del règim que va derrotar per la força de les armes aquella República "de treballadors de totes les classes" —com deia l'article primer de la Constitució republicana—, i que l'actual rei fou designat directament per Franco. O potser perquè, entrat el segle XXI, la monarquia és contemplada arreu d'Europa com una institució arcaica i *demodée*. Sigui com sigui, és evident que des de l'any 1975 l'assignatura pendent de la democràcia, a l'estat espanyol, continua essent el debat sobre la forma de l'estat que ha d'emparar un sistema democràtic. És prou conegut que durant la transició aquest debat no es va portar a terme, perquè una de les condicions per a la democràcia, imposada per l'exèrcit i els sectors dominants postfranquistes, fou, justament, que no es qüestionés la forma d'estat. Però mentre el debat —que hauria de culminar amb una consulta popular— no es porti a terme, és evident que la transició no culminarà i que la democràcia restarà amputada en un dels seus aspectes cabdals.

Pelai Pagès

dició *sine qua non* per poder restablir una veritable reconciliació entre els ciutadans. A més, el ple de l'Ajuntament va denunciar la falsa "reconciliació nacional" promoguda per la Llei 46/77, una "lleï preconstitucional" que "equiparava, en el seu text, detinguts i repressors; torturats i torturadors; víctimes i botxins, i consagrava la impunitat dels responsables directes dels crims franquistes". Els acords han estat comunicats als represaliats —als seus familiars— i als governs i als parlaments espanyols i catalans.

Gandia també va ser testimoni d'una sèrie d'actes per celebrar l'efemèride republicana. La Fundació Casal Jaume I de la Safor-Valldigna va aconseguir reunir, entre el 12 i el 14 d'abril, totes les forces polítiques progressistes i els sindicats de la comarca al voltant d'un multitudinari "Homenatge a la República i a les dones i homes que lluitaren per defensar-la del feixisme". Els actes van començar el dia 12 amb la inauguració a l'Ajuntament de les exposicions "Anhels de llibertat" i "República, guerra i exili a la Catalunya Nord". Durant la inauguració, Vicent Terol, coordinador dels actes per la Fundació Casal Jaume I, assenyala que "portar a primer pla el coneixement de la Guerra Civil és trencar amb el pacte tàcit d'oblit i de renúncia que es va imposar a la transició". A més, Terol va declarar que "cal reivindicar la reformes de la Constitució perquè no es perpetuen algunes de les pors i dels mites que va difondre el règim franquista sobre la República".

El dissabte 13 d'abril va tenir lloc, a la Casa de Cultura Marqués González de Quiros de la vila, l'acte d'homenatge als lluitadors per la llibertat i el progrés social. Hi intervingueren l'historiador Jesús Alonso; Adelino Pérez "Teo", que fou sergent de l'exèrcit republicà; Cèsar Broto, que va lluitar a la Columna Duruti, i els aviadors de l'exèrcit republicà Simón Fiestas i Antonio Vilella. Jesús Alonso va assegurar que "els perdedors de la guerra són els guanyadors morals i per aquest motiu recordar-los és un acte de justícia i no de protocol". Els organitzadors van lamentar l'absència, per prescripció mèdica, de l'escriptor i memorialista gandià Gonçal Castelló. Tot i això, l'escriptor nonagenari va enviar un mis-

PEP FERRER / AJUNTAMENT D'ARBÚCIES / FUNDACIÓ CASAL JAUME I DE LA SAFOR-VALLDIGNA

De dalt a baix i d'esquerra a dreta, la Casa de Cultura Marqués González de Quiros de Gandia, on van tenir lloc alguns dels actes commemoratius d'homenatge a la República; tríptic de les Jornades de Memòria i Lluita, organitzades a Arbúcies; cartell de les exposicions de Gandia i una de les taules rodones que es va celebrar a aquesta localitat.

satge de "salut i República" als assistents. Tot seguit, l'alcalde de Gandia, Pepa Frau; la presidenta de la Mancomunitat de Municipis de la Safor, Pepa Chesa, i el president de la Fundació Casal Jaume I de la Safor-Valldigna, Vicent Rosselló, van lliurar, en homenatge, les medalles a diverses persones que van lluitar en defensa de la República. L'acte comptà amb la presència de la filla del darrer alcalde republicà de Gandia, l'anarquista Marcel·lí Pérez, afusellat a Paterna, i de familiars de la darrera alcal-

deixa republicana de Vilallonga, la comunista Rosa Estruch, que fou torturada brutalment pels feixistes.

Els actes van acabar el diumenge, 14 d'abril, al matí, al cementiri de Gandia, amb una ofrena floral al monument als caiguts i amb la lectura, a càrrec de l'historiador Eladi Mainar, del manifest unitari en homenatge als caiguts per la causa republicana.

Pere Alberola
Juli Capilla